

Motion till riksdagen 2013/14:So221

av Björn von Sydow (S)

Ett tryggt och meningsfullt liv för alla äldre

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av ökad kompetens i äldreomsorgen samt bättre villkor för vård- och omsorgsanställda.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om den långsiktiga inriktningen på äldreomsorgen.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av ökad kompetens i äldreomsorgen när det gäller äldre med invandrabakgrund.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av ett hbt-perspektiv i äldreomsorgen.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av ökad kompetens när det gäller våld mot äldre.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om äldres delaktighet i arbetslivet.¹
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av trygga bostäder för äldre.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av ett aktivt liv för äldre.

¹ Yrkande 6 hänvisat till AU.

Fel! Okänt namn på

En ny äldrepolitik

Varje år får allt fler svenskar möjlighet att uppleva sin hundraårsdag. Det är en stor framgång för vårt välfärdssamhälle. Samtidigt innebär en åldrande befolkning en stor utmaning för äldreomsorgen, sjukvården och vårt gemensamma pensionssystem. Det finns de som väljer att möta utmaningen genom att måla upp en mörk bild av framtiden. De menar att när antalet äldre ökar kommer vi inte att ha råd med en gemensamt finansierad välfärd. Men det finns andra framtidsscenarier. Frågan om hur vi ska finansiera välfärden i framtiden är en politisk fråga. Det går att utveckla en gemensamt finansierad vård och omsorg med hög kvalitet för alla äldre – det handlar om prioriteringar och politisk vilja.

Förutsättningarna för ett gott liv ser mycket olika ut för olika pensionärer. De klasskillnader som finns i samhället under den yrkesaktiva tiden blir ofta mer påtagliga efter pensioneringen. De som har haft den lägsta inkomsten har också ofta haft de tunga och stressiga jobben, vilket för många leder till sämre hälsa och kortare livslängd. Ofrivillig deltid är kvinnofällan som följer kvinnor hela livet, eftersom låg lön också ger låg pension. Socialdemokratiens uppgift måste vara att bidra till att skapa förutsättningar för ett värdigt, tryggt och meningsfullt liv för alla äldre, oavsett bakgrund.

Fler anställda och högre kompetens i äldreomsorgen

Behovet av personal i vård- och omsorgsyrken beräknas öka dramatiskt de närmaste åren, inte minst i storstadsregionerna. Enligt en prognos från Länsstyrelsen i Stockholms län kommer antalet invånare i länet som är 65 år eller äldre att öka med 50 procent till år 2030, från dagens cirka 300 000 personer till 450 000. Denna utveckling kommer att ställa krav på utökad äldreomsorg, hemtjänst och särskilda boenden. Om andelarna med särskilt boende är oförändrade kommer antalet personer med särskilt boende att öka från dagens 17 000 till 27 000 år 2030. För hemtjänsten är motsvarande ökning 28 000 till 44 000 personer. Det är redan i dag brist på särskilda boenden i Stockholms län, och personaltäteten är lägre än riksgenomsnittet i både hemtjänsten och äldreboenden. Enligt siffror från Arbetsförmedlingen kommer nästan 38 procent av Sveriges undersköterskor och vårdbiträden att gå i pension fram till år 2025. Det motsvarar närmare 200 000 personer. För att möta behovet skulle det behövas 6 400 nya undersköterskor varje år.

Samtidigt har intresset för gymnasieskolans vård- och omsorgsutbildningar sjunkit dramatiskt. De senaste åren har antalet elever som påbörjat en utbild-

ning minskat med 35 procent. I Stockholms län är andelen elever som slutför ett omvårdnadsprogram betydligt lägre än riksgenomsnittet.

Att ungdomar väljer bort undersköterskeyrket kan förklaras av att yrkesgruppen har låga löner, hög arbetsbelastning och att deltids- och visstidsanställningar ofta utgör normen i branschen. Andelen visstidsanställda inom vård- och omsorgsyrken var nästan 30 procent förra året. För att locka fler ungdomar till vård- och omsorgsyrken måste rätten till heltid garanteras och antalet fasta anställningar öka. Det behövs också nationella riktlinjer för bemanning i hela äldreomsorgen, i likhet med de riktlinjer som nu tas fram inom demensvården.

Omsorgspersonalens kompetens är avgörande för kvaliteten inom äldreomsorgen. Statistik från SCB som tagits fram på uppdrag av fackförbundet Kommunal visar att endast 41 procent av dem som i dag arbetar inom äldreomsorg och barnomsorg har gått vård- och omsorgsprogrammet eller barn- och fritidsprogrammet. Omkring 10 procent har inte någon gymnasiekompetens alls och 49 procent har en annan gymnasial utbildning. Kommunerna i storstadsregionerna rekryterar störst andel utbildad personal.

Socialstyrelsen har i granskningar av äldreomsorgen påpekat att den låga andelen personal med vårdutbildning inverkar negativt på kvalitetsutvecklingen och att staten bör vidta åtgärder för att öka utbudet av yrkeskompetent omvårdnadspersonal och förbättra förutsättningarna för lärande knutet till arbetsplatserna. Vi delar Socialstyrelsens oro över utvecklingen. För att säkra kvaliteten inom äldreomsorgen är det avgörande att de 200 000 undersköterskor och vårdbiträden som snart går i pension ersätts med personal som har vårdutbildning. Det behövs ett helhetsgrepp kring anställningsvillkor, bemanning samt löne- och kompetensutveckling för att göra omvårdnadsyrket mer attraktivt.

Vad som ovan anförs om behovet av ökad kompetens i äldreomsorgen samt bättre villkor för vård- och omsorgsanställda bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Vård och omsorg efter behov

De senaste trettio åren har de resurser som läggs på äldreomsorgen minskat rejält, trots att de äldre har blivit fler. Enligt en rapport från fackförbundet Kommunal har andelen äldre över 80 år som får offentligt finansierad äldreomsorg minskat från 62 procent 1980 till 35 procent 2009. Under samma period har chansen att få hemtjänst minskat med 43 procent för en person med samma behov. Denna utveckling har medfört en dramatisk ökning av anhörigomsorgen.

Det är inte samhällsekonomiskt effektivt att personer i arbetsför ålder, oftast kvinnor, slutar arbeta eller går ner i arbetstid för att vårda sina föräldrar eller svärföräldrar. Vi måste långsiktigt öka ambitionsnivån och de offentliga investeringarna i vården och omsorgen för att kunna erbjuda en bra välfärd för dem som har behov. Alla äldre ska kunna känna trygghet att vården och

Fel! Okänt namn på

omsorgen fungerar och håller hög kvalitet. Man ska inte tvingas förlita sig på anhöriga eller tilläggstjänster för att få en god omsorg.

Äldreomsorgen måste också skifta fokus från ett vårdperspektiv, där samhället ganska ensidigt bestämmer förutsättningarna, till ett bredare och mer positivt fokus. Äldre som behöver vård och omsorg ska ges möjlighet att bestämma själva över sitt liv och sin vardag. De ska kunna bestämma när de ska stiga upp, lägga sig, komma utomhus och andra viktiga delar i vardagen på äldreboendet, liksom välja mellan olika maträtter och om de till exempel vill ha vin till maten. Verklig valfrihet handlar om att kunna anpassa omsorgen utifrån ens egna behov, inte att välja utförare.

Det är viktigt att kvaliteten prioriteras i äldreomsorgen och att skattemedel används på ett effektivt sätt. För att motverka att kortsiktiga vinstintressen sätts före kvaliteten och för att upprätthålla välfärdssektorns framtida legitimitet behövs nationella kvalitetslagar för ordning och reda i välfärden. Den främsta kvalitetsfaktorn är personalen och dess kompetens. Därför ska det ställas krav på bemanning, personalkostnader eller andra kvalitetsrelaterade kostnader i välfärden, så att de inte kan vara väsentligt lägre i privata verksamheter än i motsvarande kommunal och landstingskommunal verksamhet. Samtidigt ska mångfald och valfrihet garanteras.

Det är också angeläget att bedömningen av den äldres rätt till omsorg är rättvis och behovsbaserad. En rapport från Akademikerförbundet SSR och Kommunal, ”Matlåda, med eller utan samtal – Om hur villkoren för biståndshandläggare och omsorgspersonal påverkar kvaliteten i äldreomsorgen” (2013), pekar på vikten av att hela vård- och omsorgskedjan från beslut till utförande håller ihop. I alla led måste det finnas förutsättningar för personalen att utöva sin kompetens och göra ett professionellt arbete. Inte minst måste biståndshandläggarna, som finns i början av kedjan, ha mandat att göra professionella bedömningar och fatta biståndsbeslut som grundar sig på den äldres faktiska behov.

Vad som ovan anförs om den långsiktiga inriktningen på äldreomsorgen bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ökad kompetens kring äldre med invandrarbakgrund

Personer som har invandrat till Sverige har sämre hälsa än de som är födda här. Orsakerna till ohälsa bland äldre invandrare är ofta att de emigrerat och upplevt olika typer av trauma, att de känner sig ensamma, att de har svårt med språket och att de inte kan påverka sin situation och upplever stress.

Det behövs ökad kännedom hos omsorgspersonal om hur utlandsfödda upplever sin situation och sin hälsa. Vård- och omsorgsutbildningarna bör ge kunskap om fysiska och psykiska konsekvenser av emigration samt belysa invandrades upplevelser av bemötandet i vården. Genom ökad kunskap skulle

personalen inom vård och omsorg kunna arbeta mer förebyggande och förhindra ohälsa på ett tidigt stadium.

När vi blir äldre och behöver stöd och omsorg ska vi inte behöva överge vårt språk eller vår kultur och våra traditioner. Tillgången till vård och omsorg på hemspråket måste öka. Ett större erfarenhetsutbyte mellan kommuner är angeläget för att driva utvecklingen framåt. Flera storstadskommuner, exempelvis Botkyrka, använder redan idag ett interkulturellt förhållningssätt inom äldreomsorgen och kommunen har satt som mål att erbjuda alla äldre möjlighet att möta personal som talar det egna språket.

Vad som ovan anförs om behovet av ökad kompetens i äldreomsorgen kring äldre med invandrabakgrund bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Hbt-perspektiv i äldreomsorgen

Antalet äldre personer som identifierar sig som homosexuella, bisexuella eller transpersoner (hbt) blir allt fler. Trots det glöms hbt-perspektivet ofta bort i debatten om vård och service till äldre. På vissa håll finns det lokala initiativ som syftar till att förebygga och motverka diskriminering av hbt-personer och ge äldre hbt-personer bättre förutsättningar att få åldras med respekt och integritet, men det saknas initiativ på nationell nivå, exempelvis kring utbildning och kompetens hos personalen.

Hbt-personer har i genomsnitt sämre hälsa än övriga befolkningen. Det är därför viktigt att personal inom vård och omsorg för äldre har kunskaper och förståelse om hbt-personers livssituation och särskilda problematik. Möjligheten att bo tillsammans med sin livskamrat av samma kön bör tillgodoses.

Vad som ovan anförs om behovet av ett hbt-perspektiv i äldreomsorgen bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ökad kompetens kring våld mot äldre

Våld mot äldre har länge varit ett osynligt problem, men är tyvärr vanligt förekommande. Att bli äldre innebär ofta ett ökat beroende av sin omgivning, vilket riskerar att utnyttjas av närstående eller vårdpersonal. En rapport från Länsstyrelsen i Stockholms län (2012), "Det slutar inte vid 65 – En rapport om äldre våldsutsatta kvinnor", visar att våld mot framför allt äldre kvinnor är vanligare än befarat. Äldre kvinnor i särskilt boende, och som har omfattande omsorgs- och vårdbehov, tillhör en högriskgrupp för att bli utsatta för våld eller övergrepp. I rapporten framhålls vikten av att den personal som möter äldre, till exempel vårdbiträden och biståndshandläggare, har god kunskap och bra rutiner för att kunna ge äldre våldsutsatta ett adekvat stöd.

I våras beslutade riksdagen att regeringen under 2013 ska återkomma med en samlad redovisning om vilken strategi man valt för att motverka våld mot

Fel! Okänt namn på

äldre. Det är angeläget att så sker och att den kunskap som Länsstyrelsen i Stockholms län besitter i dessa frågor beaktas i regeringens arbete.

Vad som ovan anförs om behovet av ökad kompetens kring våld mot äldre bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Äldres delaktighet i arbetslivet

En åldrande befolkning innebär en stor utmaning för äldreomsorgen, sjukvården och vårt gemensamma pensionssystem. För att klara den ekonomiska utmaningen behöver vi öka sysselsättningen och antalet arbetande timmar. Den genomsnittliga pensionsåldern har stigit i Sverige, men det är fortfarande bara hälften av befolkningen som jobbar fram till 65 års ålder. Orsaken till att människor lämnar arbetslivet i förtid är ofta att man är utsliten – kroppen orkar inte längre. Det ställer krav på att arbetsvillkor och arbetsmiljö förändras så att människor inte slits ut i förtid utan orkar jobba fram till pensionsåldern. Det behövs mer resurser till forskning kring arbetsmiljöfrågor, särskilt kring kvinnors arbetsmiljö.

Andra lämnar arbetslivet i förtid på grund av arbetslöshet, att ens kompetens inte efterfrågas eller att man är utsatt för åldersdiskriminering. För att komma till rätta med åldersdiskriminering behövs en attitydförändring som uppvärderar den erfarenhet som finns på våra arbetsplatser. Erfarna medarbetares kompetens ska tillvaratas, till exempel som mentorer och handledare till yngre och nyanställda. Alla ska ges möjlighet till ett livslångt lärande som ger förutsättningar att hänga med i utvecklingen på jobbet eller byta bana i yrkeslivet.

Vad som ovan anförs om äldres delaktighet i arbetslivet bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Försämrade bostadssituation för äldre

För att garantera alla äldre ett bra boende är det viktigt att utveckla nya boendeformer för äldre. Trygghetsboende är ett exempel på en ny boendeform för äldre som kan komplettera seniorbostäder och särskilda boenden. De äldre bör bli mer delaktiga i diskussionerna kring olika boendialternativ inom ramen för kommunernas boendeplanering.

Det är positivt att regeringen nu tydliggör att äldre par ska ha möjlighet att flytta till ett äldreboende tillsammans och inte behöva splittras från varandra. Att få flytta med sin partner till ett särskilt boende ska vara en rättighet, samtidigt som den som inte vill flytta med ska ha en tydlig möjlighet att avstå. Det är dock viktigt att reda ut vilka rättigheter den medflyttande parten har om den partner som beviljats platsen i särskilt boende avlider. Det ska även finnas möjlighet för äldre att ta med sig sina husdjur när de flyttar till ett äldreboende.

Fel! Okänt namn på

Utförsäljningen av hyreslägenheter har på många håll, inte minst i stadsområdena, minskat tillgången till bostäder. Det har försvårat möjligheten för äldre med begränsad ekonomi att byta till en bättre anpassad lägenhet, exempelvis till ett bostadshus med hiss.

Bostaden är en förutsättning för en trygg tillvaro. I dag råder det på många håll brist på alla former av boenden för äldre, inte minst särskilda boenden där antalet platser stadigt minskar. Vidare visar Sveriges Kommuner och Lands-ting i en kartläggning från 2013 att höga hyreskostnader gör att allt fler äldre med behov av särskilt boende hänvisas till att ansöka om ekonomiskt bistånd. Det är en oacceptabel utveckling. För att förbättra bostadssituationen för äldre och möta de kommande demografiförändringarna behövs nya nationella initiativ.

Vad som ovan anförs om behovet av trygga bostäder för äldre bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ett aktivt liv ger bättre folkhälsa

Av alla i åldersgruppen 65 år och äldre är det bara 9 procent som får hemtjänst och 5 procent som bor i särskilda boendeformer. För dem som är 80 år och äldre är motsvarande siffror 23 procent respektive 14 procent. Övriga personer i åldersgruppen klarar sig själva. För dem är social samvaro, tillgång till fritidsaktiviteter och känslan av delaktighet avgörande för den fysiska och psykiska hälsan.

Flera studier visar att hög aktivitetsnivå bland äldre minskar sjukdomar och ökar livslängden. Många funktionsnedsättningar hos äldre är effekter av en passiv livsstil. Forskning visar också att ensamhet och social understimulering är en kraftig riskfaktor för äldre medan kulturell stimulans främjar både den psykiska och fysiska hälsan.

Det lokala arbetet att främja äldre människors delaktighet i samhällslivet bör stimuleras och kanske till och med premieras. Det är viktigt att delar av kulturpolitiken riktar sig till äldre, samt att det satsas på parker, grönområden och fritidsaktiviteter för alla åldrar.

Vad som ovan anförs om behovet av ett aktivt liv för äldre bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 24 september 2013

Björn von Sydow (S)